

МОВОСВІТ АНДРІЯ МАЛИШКА

Любов Мацько

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ А. МАЛИШКА ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Сьогоднішнє в мені живе з віками

(Андрій Малишко)

Талант Малишка — це любов,

а любов завжди народжується з правди

(Дмитро Павличко)

Лінгвоперсонологія — це новий напрям лінгвістичних досліджень, присвячених вивченню мовної особистості, чинників її формування, становлення і розвитку.

Особистість молоді людини формується переважно на мові, на її лексико-понятійному арсеналі та її засобами, і розкривається як індивідуальність. Видатний український лінгвофілософ О. О. Потебня писав: «Мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства» (Потебня О. О. Естетика і поетика слова. — К., 1985. — С. 48).

У висловленні мовна особистість реалізує об'єктивні фонові знання соціуму і суб'єктивні, ті, що вирізняють індивідуальність на тлі лінгвальних смаків епохи. Мовна особистість завжди існує в певному часопросторі — актуалізованих ідей, концептів і концепцій, понять, значень, смислів і образів, стереотипів мовної поведінки, що виформувалися і діють у певний час і в конкретній лінгвокультурній спільноті.

Мовна особистість письменника також формується під впливом цих чинників, і створені ним тексти стають надбанням національної культури та історії літературної мови. Саме вони та узагальнення, сформульовані в науково-дослідницькій літературі про творчість письменника, і є тим надійним матеріалом, на основі якого можна створити модель-образ творчої індивідуальності.

Яким же постає Андрій Самійлович Малишко як мовна особистість у контексті лінгвокультурологічного аналізу?

Українськість поета була вродженою, вона творилася силою української землі, її природою, родиною, родом і народом, його щоденним буттям, його історією, культурою, особливо народнописенною, живою розмовною мовою середньої Наддніпрянщини, яка була і є осердям української літературної мови. «Вона [українськість. — Л. М.] сиділа в Малишкові, як сидить ядро у шкаралущі горіха. Це відчували всі, хто був не обділений слухом на слово» (Базилевський В. О. Поет прямої мови, або «серця яр чудесна». Передмова // Малишко А. Далекі орбіти. Вибрані твори. — К., 2004. — С. 29; далі — Базилевський).

Українськість А. Малишка виявляється в його органічному слововживанні, характерному для поетичної оповідності: *Ти мене **накличешся** ночами,/ Несучи розлуку за плечами,/ І **навиглядаєшся** одна./ **Настраждаєшся** в своїй надії./ Пригадаєш літа молодії,/ Рідну землю, де гуде війна./ Ти **іще накличешся** в тривозі/ І **навиглядаєшся** вночі!* (Із циклу «Україно моя»).

Епічності надають поетичним контекстам і римовані, ритмізовані розповідні синтаксичні конструкції, у яких сконцентровано не мовно-естетичний образ-узагальнення, а саме подійність, що притаманна жанрові поеми. Пор., як А. Малишко штрихами створює панорамну картину з оповідачем у її центрі (*і річ сповага вів*): ***П'ятірка** сивих плотарів/ Сиділа в тінях яворів./ Варили кашу **на триніжку**,/ А молодий **козячу ніжку/ Смоктав і річ сповага вів***. Так само на оповідність ритмізованого синтаксису вказує темпоральний компонент (*об тій годині*): *Об тій годині/ Знайшли їх трьох в оцій долині:/ Один юнак, а два — **в літах*** («Прометей»).

Часом, як і в живій мові, приєднується ніби випадкове, додаткове словосполучення, а насправді у ньому суть думки:

Ворота впали, од воріт/ Сліди підкованих чобіт,/ Чужих чобіт, чужого слова.

Висока відповідальність поета за своє покликання, творчість, мову і слово втілена в індивідуальних метафорах. У Малишка слово — це метафорична конструкція, що може мати різне образне значення, наприклад: *Воно колись витало понад юрмами,/ його лякали нагаєм і тюрмами/ За правди дзвін, як золоті ключі./ Пішли на нього підступом й тортурами,/ Схопили й розстріляли уночі./ Вродливе слово із очима карими/ Упало в попіл. І в тяжкім вогні/ Воскресло знов — не квіткою, не маревом,/ А серцем стало, Й випало мені!* («Слово»).

У поезіях «Одежа слова» (*Мене народила доля/ Словом. Оголеним словом*), «Володиміру Сосюрі» (*О слово золоте, гартоване в горнилі/ Поетових думок, страждань і сподівань!/ Неси свої струмки, свої жадання милі,/ Як треба — стань мечем./ Як треба — цвітом стань./ Незрадне і міцне...; І слово те огнисте і суворе; Чи кувалось теє слово з крицею в горнилі,/ Чи на пружнім корневищі бралось на силі,/ Чи на ниві неозорій десь його начало,/ Що гарячим добрим квітом землю завітчало./ Що заходить щирим гостем в хату необжиту,/ Чорну хмару розбиває стрілами з блакиту,/ Палить серце у людини іскрою живою,/ Крізь століття промовляє ніччю грозовою,/ Не сивіє, наче мудрість, наче літа гожі,/ І стоїть, і не вмирає в правди на сторожі*) слово порівнюється з чимось твердим, міцним, зі зброєю (*криця, горнило, меч, стріла*), із тим, що збуджує конкретні відчуття, естетичне сприйняття (*цвіт, квіт*).

Енергію словотворення передають динамічні дієслівні конструкції на позначення тяжкої праці (*кувати, палити, розбивати*) і її позитивної дії (*квітчати*).

Високе призначення рідної мови втілено в змісті метафори мова — *мати життя*: *Різець і молот гунає в граніт,/ Щоб викресати слово, хоч єдине,/ І вкласти в очі, губи кам'яні,/ Нехай вони б вогнем заговорили/ Мої мови — матері життя/ Від колісання й до твердого ложа* («Роздум»).

Екстравертність визначила міцність вербальної спроможності і мовної свідомості Андрія Малишка, адже він сформувався в суперечливому й неспокійному, трагічному і

героїчному періоді життя українського народу в ХХ столітті. У його бурхливих подіях чесно прожив свої 57 літ, долаючи «компартиїне» прямословіє *родовою пам'яттю, повнокровністю української народної культури, народним складом думання, моральним здоров'ям, чистотою помислів*: «альфа і омега його творчості звідти — з українського фольклору й Шевченка» (Базилевський, 8). Цим пояснюється народна оповідність текстів, закоріненість у мелос пісні, думи, балади.

Про *екстравертність* особистості А. Малишка свідчать слова його поетичного побратима, визначного українського поета Д. Павличка: «*Невтомний трудівник* [курсив наш. — Л. М.], сказати б точніше, *добровільний каторжник* свого *жорстокого натхнення*, Малишко був людиною *вогнистого темпераменту*. *Ніжність*, невичерпні поклади якої йому подарувала природа, була в нього так само з *горючого матеріалу*. Він не міг написати ні рядка без *пожежі в грудях*, без *клекоту крові* в жилах, без *вогненного перевтілення* в образ чи ідею свого задуму. Кожен раз наново *голим нервом* сприймав Малишко радощі і печалі людського життя, веселощі і смуток природи... щоразу по-новому *переживаючи муку віднаходження* найвідповіднішого слова для свого почуття» (Павличко Д. В. Сонця і правди сурмач. Передмова // Малишко А. Твори в десяти томах. — Т. 1. Поезії. — К., 1972. — С. 6).

Ставлення до народу як найвищої цінності засвідчують слова А. Малишка, сказані про війну: «У той тяжкий час, можливо більше ніж будь-коли, ми зрозуміли, що *народ вічний* [курсив наш. — Л. М.], що *силі його немає краю, що не може бути кінця його мові, його пісням, його творчості*».

Любов до матері, родини, що сповнювали поета, стали ще одним мотиваційним стимулом його самовираження через художнє слово. «Малишко став поетом материнського смутку і материнської величі, він пережив — і відбив це у своєму серці — всі почуття, які йшли материнськими стежками в його душу... Вірш «Мати» («Чорна хмара вкриває півнеба з дніпрового краю») має всі найважливіші риси поезики Малишка — пісенність, розмовний ритм, новаторську інтерпретацію традиційних національних образів. Його зараховуємо до шедеврів не тільки української, але й світової лірики усіх часів» (Базилевський, 29).

Тропеїчність поетичної мови. Є поезії, що складаються суцільно з метафоричних конструкцій з епітетами, порівняннями, гіперболами, що виражають символічні образи великої смислової концентрації: *Україно моя, мені в світі нічого не треба/ Тільки б голос твій чути і ніжність твою берегти.*

В описі сну пораненого солдата показано, як «вітер — птах, Отой, що виріс у житах, що гне дуби, як буйні коні» б'ється зі смертю, що прийшла забрати солдата. Він метнув на неї «горі-кручі, / Аж захитались небеса. / Вона на нього — сліз потік, / Полки журби — збирала ж вік. / А він — цвітінням./ Літнім грамом. / Огнем любові, всім відомим...». Та смерть «За косу й знову за старе. / А він снаги узяв між люди, / Гарячим щастям їй у груди...». «Він блискавицею до ніг, / Хлібами, плодом, все, що міг, / Зібрав». ... «А костюмаха знай регоче»...». І просить вітер у бійця: «Постій зі мною до кінця». І людським серцем — в очі смерті, / Спалив, стоптав кістки потерті! / Ще є в людей такі серця» («Прометей»).

Пісенність мовостилю. В українській літературі ХХ століття А. Малишко продовжував тематично й ідейно славний ряд поетів-побратимів П. Тичини, В. Сосюри, М. Рильського, помітно вирізняючись серед них як **поет-пісняр**. Його поезії «Колгоспний вальс», «Білі каштани», «Ми підем, де трави похили», «Рідна мати моя», «Пісня про вчительку», «Чому сказати й сам не знаю», «Цвінуть осінні тихі небеса», покладені на музику П. Майбородою, Г. Майбородою, О. Білашем, стали пісенними перлинами, прецедентними текстами, поповнили лінгвокультурну концептосферу української мови. Глибиною почуттів і щирістю мови вони зворушують і сучасних слухачів.